

§ 6. Тактичні операції: поняття, функції, структура та види

Визначальною тенденцією сучасного розвитку криміналістики та практики протидії злочинності є комплексна реалізація слідчих (розшукових) дій, забезпечувальних організаційно-технічних та інших заходів з метою вирішення в певній слідчій ситуації окремих тактичних (проміжних) завдань, розв'язання яких в інший спосіб є неефективним або взагалі неможливим.

Різновидами тактико-криміналістичних комплексів є тактичні операції та тактичні комбінації, які є відносно новими, специфічними діяльністними категоріями, що розкривають функціональну сторону комплексних тактичних засобів криміналістичної тактики. При цьому термін «тактична операція» доцільно застосовувати до системи слідчих (розшукових) дій, організаційно-технічних та інших заходів (у судовому провадженні — системи судових дій, організаційно-технічних, забезпечувальних та інших заходів), а термін «тактична комбінація» відносно системи тактичних прийомів у межах проведення слідчої (розшукової) та судової дії. Чітке уявлення сутності тактичної операції та співвідношення її з іншими засобами криміналістичної тактики, тактико-криміналістичними комплексами служить подальшому розвитку теорії криміналістики, вдосконаленню судово-слідчої практики.

Тактична операція — криміналістичний комплекс організаційно-тактичної спрямованості, який являє собою систему процесуальних і непроцесуальних дій та заходів, обумовлених слідчою (судовою) ситуацією і спрямованих на вирішення окремого тактичного завдання під час досудового розслідування та судового провадження.

Суттєвими ознаками тактичної операції є: 1) системність взаємопов'язаних слідчих (розшукових) дій, організаційно-технічних та інших дій (заходів) алгоритмічного характеру; 2) обумовленість цієї системи дій слідчою та судовою ситуацією на певному етапі кримінального провадження; 3) спланованість тактичної операції, тобто дії та заходи такої операції провадяться за єдиним планом; 4) керівна (управлінська) роль слідчого, прокурора (за винятком оперативно-тактичних операцій, де керівником може бути і посадова

особа оперативних підрозділів), а в судовому провадженні — судді; 5) спрямованість дій та заходів на вирішення окремого тактичного (проміжного) завдання в досудовому розслідуванні та судовому провадженні.

Функції тактичних операцій відбивають і обумовлюють роль та призначення цього тактичного засобу для оптимізації процесу досудового розслідування й судового розгляду в цілому й ефективного вирішення тактичних (проміжних) завдань щодо певних слідчих (судових) ситуацій зокрема. Функції тактичних операцій поділяються на внутрішні та зовнішні.

Внутрішні функції — це такі властивості, які розкривають технологію побудови і реалізації цих засобів, механізм їх функціонування, організацію і регуляцію взаємодії компонентів (слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових, організаційних та інших заходів), що входять до їх структури. Різновидами внутрішніх функцій тактичних операцій є: 1) узгоджувальна; 2) субординаційна; 3) регулятивна; 4) оптимізуюча; 5) цілепокладальна.

Зовнішні функції орієнтовані на реалізацію цілей системи, вплив на зовнішнє середовище і взаємодію з ним. Вони забезпечують зовнішні результати реалізації тактичної операції, її вплив на слідчу ситуацію з метою зміни останньої на кращу або вирішення взагалі. Класифікація зовнішніх функцій може здійснюватися за: 1) ступенем узагальнення: а) загальні; б) окремі; 2) обсягом функцій: а) основні і б) додаткові; 3) складом функцій: а) прості; б) складні; 4) сферою реалізації: а) досудового розслідування; б) судового провадження; 5) змістом функцій: а) цільові; б) рольові.

Основними функціями діяльної спрямованості є: *пізнавальна, прогностична, регулятивна, організаційна, конструктивна, пошукова, профілактична*. Кожна функція тактичної операції специфічна, має лише її властивий зміст і об'єкт впливу, виконує в процесі функціонування таку роль і призначення, які з огляду на індивідуальність надають їй особливої спрямованості, теоретичної або прикладної цінності.

Класифікацію тактичних операцій слід здійснювати за такими критеріями: 1) *стадійністю кримінального провадження*: а) тактичні операції досудового розслідування; б) тактичні операції судового провадження; в) тактичні операції, що проводяться до початку до-

судового розслідування на етапі виявлення ознак злочину; 2) *видом злочину*: а) тактичні операції при розслідуванні крадіжок, б) тактичні операції при розслідуванні зґвалтувань, в) тактичні операції при розслідуванні вбивств та ін.; 3) *змістом*: а) загальні (універсальні); б) специфічні (упредметнені); 4) *за тактичними (проміжними) завданнями, що вирішуються*: а) встановлення місця і часу вчинення кримінального правопорушення; б) встановлення способу вчинення злочину; в) встановлення мотивів учинення кримінального правопорушення; г) встановлення особи злочинця; г) встановлення особи потерпілого (жертви); д) перевірка алібі підозрюваного та ін.; е) забезпечення захисту потерпілих і свідків та ін.; 5) *за внутрішньою структурою*: а) однорідні; б) неоднорідні (змішані); 6) *за функціональною спрямованістю*: а) пошукові; б) організаційні; в) профілактичні; г) пізнавальні; г) забезпечувальні. Необхідно враховувати тактичні операції спрямовані на: збирання інформації («Встановлення способу злочину»); пошук джерел криміналістичної інформації («Пошук трупа»); фіксацію об'єкта та особи («Затримання крадія»); перевірку інформації («Перевірка зв'язків потерпілого»); попередження злочину («Розкладання злочинної організації»); 7) *за сферою застосування*: а) типові; б) конкретні; 8) *за технологією реалізації дій і заходів, що входять до структури тактичної операції*: а) з одночасним (паралельним); б) з послідовним здійсненням відповідних дій і заходів.

Структуру тактичної операції необхідно розглядати в динаміці й статисти, виокремлюючи два взаємозв'язані блоки: 1) атрибутивний та 2) функціональний. Перший розкриває морфологічну, композиційну будову тактичної операції, наявність відповідних компонентів у їх статичному розташуванні. Функціональний блок характеризує специфіку зв'язків між компонентами в ході реалізації тактичної операції, тобто розкриває її динамічну складову.

Атрибутивний блок включає такі компоненти: суб'єкти (учасники) — засоби — ресурси. Суб'єкти (учасники) — це особи, які безпосередньо беруть участь у підготовці, забезпеченні і здійсненні тактичної операції: слідчий, прокурор, суддя, співробітники оперативних підрозділів, конфіденти, співробітники спеціальних підрозділів, дільничні інспектори, спеціалісти криміналісти, судові медики та фахівці інших галузей знань, що залучаються до кримінального про-

вадження, а також допоміжно-технічний персонал та представники громадськості та ін. До засобів тактичної операції входять: а) слідчі (розшукові) дії; б) негласні слідчі (розшукові) дії; в) інші процесуальні дії у структурі операції, що охоплюють дії тих осіб, які проводять розслідування, регламентовані процесуальним законом, але не охоплюються терміном «слідчі (розшукові) дії»; оперативно-розшукові заходи; перевірочні заходи (ревізійні, контрольні), спрямовані на збирання інформації, необхідної для виявлення ознак кримінального правопорушення й обґрунтованого прийняття рішення про внесення цієї інформації до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Ресурсами тактичної операції є кадри, технічні, транспортні та інші засоби, які є у розпорядженні слідчого, судді і якими вони можуть скористуватися за необхідності, а також наявність часу, виходячи з невідкладності проведення тактичної операції.

Функціональний блок розкриває специфіку реалізації тактичної операції, її розвиток і охоплює шість послідовних взаємозв'язаних *етапів*: 1) аналіз і оцінка слідчої (судової) ситуації; 2) постановка тактичного завдання і визначення мети тактичної операції; 3) прийняття рішення про проведення тактичної операції; 4) створення моделі операції та програми її реалізації; 5) здійснення тактичної операції; 6) оцінка досягнутих результатів. Отже, визначення структури як форми віддзеркалення внутрішньої будови і порядку функціонування компонентів-складників, оптимальне наповнення цієї структури і вміле формування її архітекτονіки є важливою і необхідною умовою успішного застосування тактичних операцій.

Сучасний стан розвитку криміналістики дозволяє поставити питання про необхідність розроблення та застосування *типових тактичних операцій* як ефективних засобів вирішення тактичних завдань кримінального провадження. Такі типові тактичні операції мають розроблятися відповідно до специфіки розслідування окремих видів (підвидів) злочинів, стадій кримінального провадження, слідчих (судових) ситуацій, тактичних (проміжних) завдань і розглядатися як невід'ємні складові видових чи підвидових криміналістичних методик (мікрометодик) розслідування злочинів та судового розгляду матеріалів кримінального провадження. Вони є по суті типовою програмою розслідування певного виду (підвиду) злочинів, тому при їх створенні доцільно врахувати рекомендації з планування розсліду-

§ 7. Психологічні основи використання тактичних прийомів

вання злочинів у цілому, в тому числі й з організації взаємодії слідчих із працівниками оперативних підрозділів.

У сучасній криміналістичній доктрині тактична операція належить до засобів криміналістичної тактики і вже в цій якості, як й інші тактико-криміналістичні засоби, реалізується в криміналістичній методиці. На сьогодні перспективним напрямом є розроблення *окремої криміналістичної теорії тактичних операцій*, що надалі сприятиме збагаченню загальної теорії криміналістики, забезпечить підвищення ефективності й раціоналізації кримінального провадження.

Рекомендовано вченою радою Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого (протокол № 4 від 26.10.2018 р.)

Рецензенти:

- В. В. Тищенко* — доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія», член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України;
М. Є. Шумило — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри правосуддя Київського національного університету імені Тараса Шевченка, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України

Колектив авторів:

- В. Ю. Шепітько*, д-р юрид. наук, проф. (кер. авт. кол.) — вступ; розділи 1, 2, 4; § 1, 4 розділу 5; § 2, 3, 5 розділу 5 (у співавт.); розділ 6; § 1–8 розділу 7; § 1–3, 7, 9 розділу 8; розділи 9, 10, 12; § 1, 3 розділу 13; § 2 розділу 13 (у співавт.); § 1–5, 7, 8 розділу 14; § 3 розділу 15; розділ 16 (у співавт.); § 4–6 розділу 17; § 1, 3, 5–9, 12 розділу 18; § 4, 10 розділу 18 (у співавт.); § 1 розділу 19 (у співавт.); § 2–5 розділу 19; § 3, 4 розділу 21, § 1–4 розділу 22;
В. А. Журавель, д-р юрид. наук, проф. — § 2 розділу 15;
В. О. Коновалова, д-р юрид. наук, проф. — розділ 3; § 4, 5 розділу 15; § 1–3 розділу 17; § 2 розділу 18; розділ 20; § 1, 2 розділу 21;
В. М. Шевчук, д-р юрид. наук, проф. — § 6 розділу 14;
М. В. Шепітько, д-р юрид. наук, доц. — § 1 розділу 15;
Г. К. Авдєєва, канд. юрид. наук, доц. — § 9, 10 розділу 7; § 11 розділу 8; розділ 11;
В. І. Алексєйчук, канд. юрид. наук, доц. — § 3 розділу 16 (у співавт.); § 10 розділу 18 (у співавт.); § 1 розділу 19 (у співавт.);
В. В. Білоус, канд. юрид. наук, доц. — § 2, 3, 5 розділу 5 (у співавт.); § 4–6, 8, 10 розділу 8; § 2 розділу 13 (у співавт.); § 1, 2 розділу 16 (у співавт.);
О. Ю. Булулюков, канд. юрид. наук, доц. — § 9 розділу 14;
Є. Є. Демідова, канд. юрид. наук — § 11 розділу 18;
О. М. Домашенко, канд. юрид. наук — § 6 розділу 15;
Д. В. Затенацький, канд. юрид. наук — § 10 розділу 14;
О. В. Фунікова, канд. юрид. наук, доц. — § 4 розділу 18 (у співавт.);
В. О. Яремчук, канд. юрид. наук — § 5 розділу 22

Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1 / [В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, К82 В. О. Коновалова та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. – Харків : Право, 2019. – 456 с.

ISBN 978-966-937-505-6

ISBN 978-966-937-542-1 (т. 1)

У першому томі підручника викладено загальнотеоретичні проблеми криміналістики, висвітлено питання криміналістичної техніки та окремих її галузей, розкрито зміст криміналістичної тактики. Поданий матеріал адаптовано до нових навчальних програм юридичних закладів вищої освіти та сучасних вимог.

Розраховано на студентів юридичних спеціальностей закладів вищої освіти, а також може бути корисним аспірантам, викладачам, науковцям та співробітникам органів правопорядку, суддям, адвокатам та іншим юристам.

УДК 343.98(075.8)

Розділ 12. ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЛЮДИНИ	
ЗА ОЗНАКАМИ ЗОВНІШНОСТІ	188
§ 1. Поняття ідентифікації людини за ознаками зовнішності	188
§ 2. Класифікація ознак зовнішності людини (словесний портрет)	190
§ 3. Експертне ототожнення особи за фото- та відеозображенням (портретна експертиза).....	198
<i>Запитання для самоконтролю</i>	199

Розділ 13. КРИМІНАЛЬНА РЕЄСТРАЦІЯ	200
§ 1. Поняття та значення кримінальної реєстрації.....	200
§ 2. Види криміналістичних обліків.....	202
§ 3. Дактилоскопічний облік.....	209
<i>Запитання для самоконтролю</i>	214

КРИМІНАЛІСТИЧНА ТАКТИКА

Розділ 14. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ	
КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТАКТИКИ	215
§ 1. Поняття і предмет криміналістичної тактики	215
§ 2. Тактичний прийом як елемент криміналістичної тактики	219
§ 3. Джерела і функції тактичних прийомів	222
§ 4. Класифікація тактичних прийомів	227
§ 5. Система тактичних прийомів. Тактичні комбінації й тактичні операції	230
§ 6. Тактичні операції: поняття, функції, структура та види.....	233
§ 7. Психологічні основи використання тактичних прийомів.....	237
§ 8. Тактичне рішення. Проблема тактичного ризику.....	240
§ 9. Прийняття тактичних рішень	243
§ 10. Енграмологія як основа побудови тактичних прийомів	246
<i>Запитання для самоконтролю</i>	251

Розділ 15. КРИМІНАЛІСТИЧНА СТРАТЕГІЯ	
ТА ПРОГНОЗУВАННЯ. ОРГАНІЗАЦІЯ І ПЛАНУВАННЯ	
РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ	252
§ 1. Криміналістична стратегія	252
§ 2. Криміналістичне прогнозування	254
§ 3. Сутність організації розслідування злочинів	260